

**Julm mõrvar Hasse
Karlsson paljastab
tõe naise kohta,
kes külmus surnuks
raudteesillal**

149. hooaeg

Henning Mankell

JULM MÖRVAR HASSE KARLSSON PALJASTAB TÕE NAISE KOHTA, KES KÜLMUS SURNUKS RAUDTEESILLAL

DRAAMA ÜHES OSAS

ROOTSI KEELEST TÖLKINUD KADRI PAPP

LAVASTAJA TANEL JONAS

KUNSTNIK JA VALGUSKUNSTNIK

KRISTJAN SUITS (TALLINNA LINNATEATER)

HELILOOJA PRIIT STRANDBERG

ESIETENDUS 19. JAANUARIL 2019 SADAMATEATRIS

A still life photograph of a yellow thermos, a canvas bag, a yellow bowl, and a glass on a wooden surface. The background is dark and out of focus.

OSADES:

HASSE KARLSSON KAROL KUNTSEL

PÄÄSUKE PRIIT STRANDBERG

HASSE EMA MARIA ANNUS

HOBUSEPARISNIKU LESK KÜLLIKI SALDRE

JANINE; AURELIA LIISA PULK

ETENDUST JUHIB HELI ANNI

Lavastuses kõlava muusika on sisse mänginud

Marion Strandberg (flöödid)

Ilja Šarapov (vibrafon)

Kait Tiitso (tromboon)

Andres Vago (helirežissöör)

HENNING MANKELL

sündis 3. veebruaril 1948 Stockholmis, tema vanaisa oli rootsi helilooja Henning Mankell.

Kui Henning oli aastane, jättis tema ema oma rahukohtunikust mehe ja kolm last maha ning lahkus uue perekonna juurde. Selle sündmuse mõju saatis tulevase kirjaniku tunnistust mööda teda kogu tema elu. Üksi jäänud Henningi isa kolis koos lastega pealinnast eemale, elades mitmes erinevas väikelinnas. Oma emaga kohtus Henning alles siis, kui ta 15-aastane. Viis aastat hiljem sooritas tema ema enesetapu.

16-aastaselt oli Henning kooli pooleli jättnud ja sõitnud Pariisi maailma avastama, töötades hinge sees hoidmiseks sadamas lastijana. Ta osales ka 1968. aasta Pariisi üliõpilasrahutustes, mille käigus sai temast aktiivne vasakpoolne aktivist. Ta võttis innukalt osa ka Vietnami sõja ning Lõuna-Aafrika Vabariigi apartheidide vastastes aktsioonides. Pariisis küpses ka kindel otsus saada kirjanikuks. Kuna Henningis oli vahepeal tärganud huvi ka teatri vastu, sai temast Rootsi naastes teatri lavatöölise ja 1969. aastal valmis ka esimene teos, näidend nimega „Lõbustuspark”, mis rääkis Rootsi kolonisatsioonist Lõuna-Aafrikas 19. sajandil.

1973. aastal, napilt aasta pärast oma isa surma, toimus Henningi trükidebüüt, sedakorda romaaniga „Mäeõhkija”, mille teemaks on Rootsi tööliikumine. Tema järgmised romaanid lähenesid aga juba kriminaalžanrile. Esialgu oli aga Mankell tuntud pigem näitekirjanikuna, samuti on ta ise oma näidendeid lavastanud ja aastatel 1984-1988 töötanud Växjos Kronobergi teatri juhina.

Kuna lapsest peale olid Mankelli köitnud jutud Aafrika maadeavastamisest, siis alates 1970ndatest jagas ta oma elu vaheldumisi Rootsi ja Aafrika (elades algul Sambias, hiljem Mosambiigis) vahel. Tema tegevusalad Mustal Mandril olid seotud heategevusega, hariduse ja sotsiaalabi kindlustamisega. Ühel perioodil töötas ta näiteks Mosambiigi teatri kunstilise juhina. Hiljem, juba eduka kirjanikuna, rajas ta kirjastuse, et avaldada noorte Rootsi ja Aafrika autorite teoseid, samuti oli tal võimalus annetada heategevaks otstarbeks enam kui soliidseid summasid, näiteks loovutas ta 15 miljonit rootsi krooni Mosambiigi SOS-lasteküla toetamiseks.

Kõik see oli saanud võimalikus tänu sellele, et 1991. aastal oli romaanis „Näota mõrvarid” astunud lugeja ette Rootsi väikelinnas Ystadis tegutsev, kergelt ülekaaluline ning lakkamatute pere- ja alkoholiprobleemidega maadlev kriminaaluuriija Kurt Wallander, kelle toimetatud haaravaid ja keerulisi juurdlusi jätkus kokku 11 romaani tarvis. Wallanderi-seeria tõi Henningile rahvusvahelise tuntuse ja viis ta laialdase populaarsuse saavutanud Skandinaavia detektiivromaanide (*nordic noir*) juhtivate nimede sekka. Mõistagi on Kurt Wallanderi ülemaailmse menu kindlustanud mitu

telesarja, nii kaks rahvusvahelise levikuga rootsi seriaali kui BBC sari, milles Wallanderi kehastas esimese suurusjärgu filmitäht Kenneth Branagh. Mankell plaanis omaette triloogiat ka isa jälgedes detektiivi kutse valinud Kurt Wallanderi tütre Linda juurdlustest, kuid sellest jõudis ilmuda vaid üks romaan pealkirjaga „Enne külma.” Läks aga nii, et rootsi telesarjas Linda Wallanderi kehastanud näitleja Johanna Sällström sooritas enesetapu ning Mankell loobus oma plaanist.

Lisaks pingelisele põnevusloole on Wallanderi lugudes alati oluline ka ühiskondlik taust, juba esimene romaan „Näota mõrvarid” ennustas ette Rootsis puhkevaid proteste riigi liiga vabameelse immigratsioonipoliitika vastu. Esimene Wallanderi-romaan pälvis 1992. aastal ka esimest korda välja antava Põhjamaade parima kriminaalromaaniga auhinna, mis kannab nime Klaasvõti (ameerika kirimiautori Dashiell Hammetti samanimelise romaani põhjal) ja kujutabki endast klaasist võtit.

Henning Mankell oli enam kui produktiivne kirjanik, kes võis aastas avaldada kuni kolm romaani. Lisaks Wallanderi-sarjale on tema kontos teisigi kriminaal-, aga ka psühholoogilisi romaane (eesti keeles ilmus neist 2018. aastal „Itaalia kingad”). Mitmeid lastekirjanduse auhindu (Nils Holgerssoni preemia, Astrid Lindgreni nimeline laste- ja noorsookirjanduse auhind) on pälvinud Mankelli südamlikud lasteraamatud ja teatrites on edukalt mängitud ka tema enam kui kolmekümme näidendit.

1998. aastal sõlmis kirjanik abielu Ingmar Bergmani tütre Eva Bergmaniga, kes oli tema neljas ja viimane abikaasa. Erinevatest kooslustest on Mankellil neli poega.

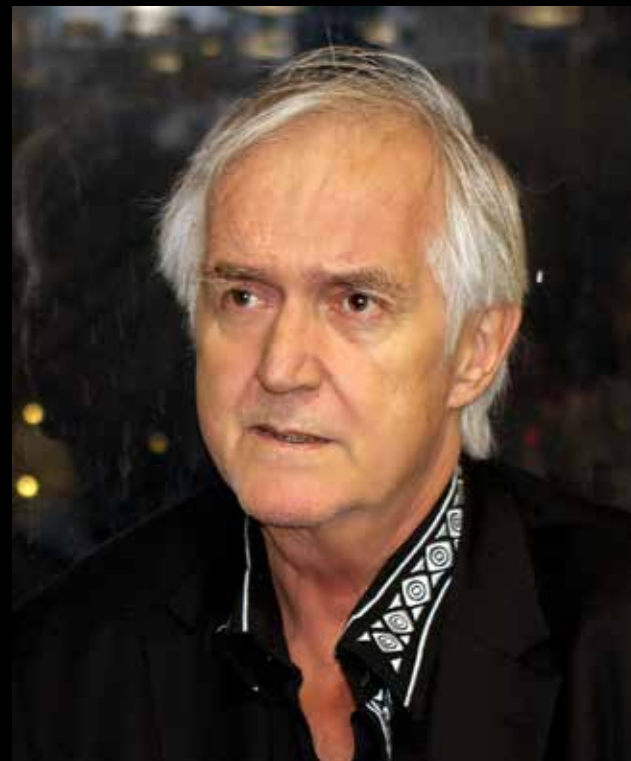
2010. aastal sattus Mankell ajalehtede uudiskülgedele, sest tegi kaasa sõidu humanitaarabilaeval Sofia, mis oli teel Küprosel Gaza sektorisse. Laevaga ei saadud mitu päeva sidet, sest seda ründasid israeli väed, rünnaku käigus hukkus üle kümne inimese.

2014. aastal diagnoositi kirjanikul kopsuvähk. Oma haiguse kulgemise ja elulõpu mõtted vormis ta esseedeks ja ajalehekolumnideks, mis saavutasid suure populaarsuse. Need tekstid on välja antud kogumikuna, mis kannab pealkirja „Vesiliiv”.

Kirjanik suri 67-aasta vanuses 5. oktoobril 2015 Göteborgis.

Tema teoseid on müüdud üle 40 miljoni eksemplari, neid on tõlgitud enam kui 40 keelde.

Pika pealkirjaga näidend Hasse Karlssonist nägi esmakordselt rambivalgust 1991. aastal Põhja-Rootsis paiknevas Västerbotteni teatris.

HENNING MANKELLI TEOSED EESTI KEELES

- Riia koerad*, 1996, tõlkinud Ülev Aaloe ja Maarja Aaloe
- Valge emalõvi*, 2010, tõlk Kadri Papp
- Viies naine*, 2010, tõlk Maarja Aaloe
- Naeratav mees*, 2011, tõlk Kadri Papp
- Sammu võrra maas*, 2012, tõlk Maarja Aaloe
- Tulemüür*, 2013, tõlk Kadri Papp
- Enne külma*, 2013, tõlk Kadri Papp
- Murelik mees*, 2013, tõlk Kadri Papp
- Näota mõrvarid*, 2013, tõlk Irja Kiisküla
- Püramiid*, 2013, tõlk Kadri Papp
- Valejälg*, 2015, tõlk Vladimir Beekman
- Käsi*, 2014, tõlk Kadri Papp
- Tantsuõpetaja tagasitulek*, 2015, tõlk Ene Mäe
- Itaalia kingad*, 2018, tõlk Maarja Aaloe

KAROL KUNTSEL JA MARIA ANNUS

VASTAB LAVASTAJA

Kavalehe teksti võiks teatud mõttes võrrelda mõne kodumasina manuaaliga, mis annab meile näpunäiteid, kuidas midagi kasutada. Äkki peaksime esmalt vaatajale teada andma, kas järgnevat intervjuud oleks soovitatav lugeda enne etendust või pigem teatrist koju jõudnuna?

Mmm.... Kodumasina manuaalis antakse ikkagi selgeid käitumisjuhiseid, mida teha, et masin töötaks ja jätkaks töötamist kogu garantiiaja vältel... Kunstiteose või lavastuse puhul ei ole võimalik selliseid suuniseid anda, ma usun. Eks ta töötab igaühe jaoks niikuinii eri viisidel ja avab erinevaid kanaleid. Seega, lugemine või mittelugemine peaks olema turvaline igal juhul, kas siis vahetult enne etendust või pärast kodus.

Oled seni toonud lavale eesti, inglise, ameerika, iiri ja itaalia autoreid. See on sinu esimene töö skandinaavia materjaliga. Kui suur tähtsus materjali päritolumaal sinu jaoks üldse on?

Maal ei ole tähtsust. Riikide piirid on niikuinii viimasel ajal äärmiselt hägustunud, samuti muutub järjest segasemaks rahvusküsimus. Oluline on see, et ma elaksin kaasa nendele inimestele või protsessidele, mida materjal käsitleb. Samas on mingi mõtteviis, või õigem oleks ehk öelda, maailma tajumise viis, mis on mulle lähedane. Ma ise nimetan seda “inimhinge sünge poole poeetika”. Aga ma pole leidnud veel seost mingi konkreetse piirkonna või riigiga. Aga tead... äkki on see laiuskraadi küsimus? Maailmakuulus läti lavastaja Alvis Hermanis kirjutas oma “Päevikus”, et teater on põhjamaade inimeste jaoks. Sest meil lihtsalt ei ole päikest ja ookeani. Teater on vajalik seal, kus inimeste kehad elavad väljakannatamatutes tingimustes. Ja seda ma pean küll tunnistama, et neid “väljakannatamatutes tingimustes” toimetavaid tüüpe arvan ma natuke paremini tundvat.

Kuidas viisid enne esimest proovi ennast vajalikule lainele? Kas lugesid läbi kõik Mankelli romaanid? Vaatasid mingeid filme? Kuulasid muusikat?

Kuna lugu räägib lapsepõlvemälestustest, siis tuletasin meelde omaenda lapsepõlve, üritasin kaevuda mingitesse konkreetsetesse seikadesse, olukordadesse ja suhetesse ja proovisin nende tagant põhjuseid leida. Muidugi julgustasin ka näitlejaid seda tegema. See tundus viljakam kui tegeleda Mankelli ülejäänud loominguga. Tutvusin küll kõigi tema intervjuudega, mis ma üles leidsin, natuke vaatan siimaani ka Wallanderi sarju – et tabada seda “kurba poeetikat”. Lugesin Mankelli autobiograafilist raamatut „Vesiliiv” (inglisekeelses tõlkes *The Quicksand*). Aga jah, põhiliselt otsisime ikka seoseid oma lapsepõlvega ja kokkupuutepunkte, mis kõnetaksid.

Tean, et soovid igati rõhutada, et see tükk ei ole kriminull, kuigi Henning Mankell seostub eesti inimesel paratamatult ikka ja ainult Kurt Wallanderi juurdlustega, ja surmaga seotud kuritegu toimub ju ka selles näitemängus. Samas on ka keegi teatrimees öelnud, et iga tükki tuleks lavastada nagu krimkat, see tähendab, hoida vaatajat pinges, pakkuda talle üllatavaid lahendusi ja pöördeid. Oled sellega muidu nõus?

Mankell ise ütleb ühes oma intervjuus, et ta ei kirjuta kuritegudest. Tema kirjutab sellest, mida ta Rootsi ühiskonnas näeb. Kuritegu on tema raamatutes ainult peegel, mis aitab näha seda, mis elus toimub. See on see, mida ka meie oleme nüüd poolteist kuud proovisaalis teinud. Otsinud seda, mis selles materjalis avaks uksi meie maailma. Me oleme hästi tulevikku suunatud ühiskond, eesmärgid on pidevalt seatud ettepoole. Ja see on vältimatu, sest teatud mõttes on see evolutsiooni ja arengu jaoks hädavajalik. Samas, kui inimestel tekivad probleemid või mured või nad tunnevad, et nad ei saa enam enesega hakkama, siis hakkavad nad tihtipeale kaevuma minevikku, oma lapsepõlve ja otsivad põhjusi sealt. Ja tihtipeale on nad nõus suuri rahasummasid maksma, et psühholoogid ja terapeutid aitaksid neil aru saada, millised tegurid on neid mõjutanud. See on ju paradoksaalne? Meie lavastuses on samamoodi – jah, kuritegu toimub tõepoolest, aga oluline on natuke miski muu.

Selle näitemängu lugemise järel mainisid, et sulle seostub see Madis Kõivu näidendiga „Tagasi-tulek isa juurde”. Kas oleksid nõus seda seost natuke põhjalikumalt avama?

See on seesama teema, millest ma eelmises vastuses natuke rääkisin. Sarnaselt Kõivu Tagasituli jagaga on meie peategelasel Hassel oma lapsepõlvega seotud mingi lahendamata pinge. Ja seda lahendust ta kogu see aeg otsibki.

Lapsepõlve kriipivate mälestustega arвете klaarimine on üks põhjamaade kirjanduse ja ka filmide lemmikteemasid, mille ühe osa kohta tavatseb eestlane öelda „põhjamaade äng”. Kas see näitemäng võiks ka servapidi ängi-kaanonisse kuuluda?

Noh... vist jah, kuigi ega selline defineerimine mulle eriti ei meeldi. Põhjamaade äng on saanud justkui mingiks kaubamärgiks, millel on sama “autoriteetne” sisu nagu Vene viinal või Prantsuse veinil. Vestlesin oma tuttava kirjandusteadlasega, kes kohe, kui töös olev materjal jutuks tuli, noogutas teadvalt: aaa... *nordic noir*. Mul natuke kihvatas selle peale, sest mul on kartus, et selline lahterdamine võib kaasa tuua teatava eelhäälestuse, mis tegelikult takistab lavastuse vastuvõtmist.

Usun, et oled nõus, et selles tükis on päris mitu saladust, mida teksti lugedes saab tegelikult mõista nii üht- kui teistpidi. Kas lavastust vaadates peaks need saladused saama ühese vastuse?

Kuna ma ei armasta eriti plakatlikke lahendusi, siis peaks vist vastama, et üheseid vastuseid pole vaja. Samas näeb iga vaataja seal oma ühest lahendust. "Minu oma tõde, minu oma õigus".

Näidendi autoriga paraku enam suhelda ei saa. Kuivõrd oled tundnud proovide ajal vajadust midagi temalt üle küsida või aru pärida?

Tekkis küll paar hetke, kus oleks olnud lihtsam, kui oleks olnud võimalik kellegi käest küsida, et mis ja kuidas. Aga kuna seda võimalust ei olnud - ma ei hakka ju ometi Henning Mankelli lesele helistama, eks ole? - siis me ei lasknud sellest ennast eriti häirida ja pöörasime edasi, katsusime omi seoseid ja põhjusi leida.

Küsis Sven Karja

Kui minult küsitakse, mis mind peamiselt inspireerib, vastan ma, et minu inspiratsiooniallikaks on vanakreeka draama. Võtame näiteks näidendi „Medeia”, mis kirjutati 2300 aastat tagasi. See räägib naisest, kes on armukade oma abikaasa peale ja mõrvab seetõttu oma lapsed. Kui see pole krimilugu, siis ma ei tea, mis seda veel võiks olla! Ainuke vahe on, et selles näidendis pole politseinikku, kuna tol ajal ei olnudki Kreekas politseid. Aga olen kindel, et kui neil oleks olnud politsei, oleks politseinik ka näidendisse sisse kirjutatud. Kuid ühiskonna vastuolude peegeldamine kuritegude abil – see on see, mis mind tõeliselt huvitab. Vaadake kasvõi „Macbethi” — võtke sealt Macbeth välja ja asendage Richard Nixoniga ning te saate mingis mõttes sama loo. Ja siiski ma võin öelda, et mind inspireerivad ka puhtad kriminaalromaanid: näiteks Sherlock Holmesi lood, sest paljud neist räägivad inglise ühiskonnast – silmakirjalikkusest ja paljudest muudest asjadest. Nii et ma ei näe mingit erinevust krimikirjanduse ja mingi muu romaani kirjutamise vahel. Ma arvan, et ma lükkan lõua veidi ette ja ütlen isegi, et kriminaalromaan on üks vanimaid kirjandusžanre üldse. Seda ei leiutanud Edgar Allan Poe, see on palju vanem.

Lõik Henning Mankelli 2012 aasta intervjuust, tõlkinud Pirjo Jonas

PRIIT STRANDBERG JA KAROL KUNTSEL

Teatrijuht Toomas Peterson

Draamajuht Tiit Palu

Muusikajuht Paul Mägi

Balletijuht Mare Tommingas

Lavastusala juht Rait Randoja

Pealavameister Rello Lääts

Lavatehniline ala Veljo Rütli, Raido Kits,

Jorgen Oras, Risto Hanneste, Margus Rump

Dekoratsiooniala Marika Raudam, Innari Toome,

Ain Austa, Andres Lindok, Katrin Pahk, Jane Aus, Leenamari Pirn,

Terje Kiho, Taavi Kask, Armin Luik, Aleksander Karzubov, Indrek Ots,

Mart Raja, Tarvo Vassil, Arvo Vassil, Eino Reinapu, Mait Sarap

Jumestusala Anne-Ly Randoja, Anne-Marie Kivioja-Noormaa, Reet Laur, Gretel Persidski

Rekvisiidiala Liina Martoja, Mirka Porrassalmi, Kärt Paasik,

Kaie Uustal, Annaleena Adamson, Paula Palmiste

Kostüümiala Ivika Jõesaar, Irina Medvedeva, Ruth Rehme-Rähni,

Küllli Kukk, Edith Ütt, Ljubov Guzun, Ivi Vels, Heli Kruise, Luule Luht,

Tia Nuka, Kaire Arujõe, Valentina Kalvik, Inkeri Orasmaa, Daisy Tiikoja, Elli Nöps,

Kertu Lepasaar, Marit Reinmets, Olga Vilgats, Natalja Malinen,

Juta Reben, Toomas Vihermäe, Malle Värno, Henn Laidvee

Riietusala Raina Varep, Aive Soosaar või Maris Plado

Valgustusala Andres Sarv, Jaanus Moor, Madis Fuchs

Heli- ja videoala Andres Tirmaste, Indrek Asukül, Andreas Kangur, Juho Porila

Kavalehe fotod Maris Savik, **kavalehe koostanud** Sven Karja, **kujundanud** Katrin Kelpman

Uued hooajal 2018/2019

Kolmkümmend kolm variatsiooni

Kaunitar ja koletis

Pikk päevatee kaob öösse **Naiste kool**

Elamise reeglid Kaukaasia kriidiring

Teravmeelne hidalgo don Quijote La Manchast

Romeo ja Julia **Persona**

Armastuse tango Klaabu **Kirvetüü**

Julm mõrvar Hasse Karlsson...

Gala Vanemuise ballett 80! **Midagi tõelist**

Madama Butterfly

Kinema
avab ukse
teatrielamusele!

Laia ja kaasaegse repertuaariga Kia Sportage

SPORTAGE

The Power to Surprise

Kia Sportage repertuaaris on kõik tänapäevastele mugavus- ja turvastandarditele kohane varustus.

Lisaks rikkalikule varustusele annab Kia kaasa kindlustatud kvaliteedi, autotööstuse juhtiva 7-aastase garantii, mis on välja teenitud karmile kontrollile alluvate usaldusväarsuse ja vastupidavuse testide tulemusena. Auto Bilt küsitluste järgi on mitmel aastal järjest Kia olnud nii kliendirahulolu, usaldusväarsuse kui pikaajalise kvaliteeditaseme osas kõrgeimail positsioonil Euroopa turu 20 juhtiva autotootja seas.

Kia 7-aastane/150 000 km garantii kehtib kõikides ELi riikides (lisaks Norras, Šveitsis, Islandil ja Gibraltaril). Vastab kohalikele nõuetele ja tingimustele. Kütusekulu (l/100 km)/CO₂ (g/km): linnas alates 5,2/137, maanteel alates 4,5/126, keskmine alates 5,6/133. Kütusekulu on määratud NEDC testiga.

autospirit

Proovisõit on väärt kogemus!

Autospirit Tartu – Turu 47, tel 734 1126, tartu@autospirit.ee

Emakeelne kultuur on hindamatu väärtus.

30. detsembril 2006 asutasime Vanemuise Fondi, et hoida ja toetada Eesti teatrikunsti.
Lubame hea seista fondi käekäigu eest

Olga Aasav, Kalev Kase, Mart Avarmaa, Tartu linn

Vanemuise Fond on loodud teatri töötajate erialase arengu ja koolituse toetuseks.

Fondi on võimalik teha annetusi:

SA Tartu Kultuurkapital / Swedbank IBAN: EE092200221011379347, SWIFT: HABAE2X /

SEB Pank IBAN: EE251010102052050006, SWIFT: EEUHEE2X

Märksõna: VANEMUISE FOND

Vanemuise fond tänab:

Olga Aasavit, Andrus Ansipit, Mart Avarmaad,
Alar Kroodot, Kalev Kaset, Mati Kermast, Eero Timmermanni,
Tartu linna, Vanemuise advendikontserdil annetajaid.

Aasta toetaja

Ametlik autopartner

kinema **KIA** | autospirit

Ametlik hotellipartner Tartus

Ametlik hotellipartner Tartus

Ametlik hotellipartner Tallinnas

Postimees

KULTUURIMINISTEERIUM

AITAN LAPSI

AS GIGA on Vanemuise Sümfooniaorkestri Kassitoome tasuta suvekontserdi peasponsor.

vanemuine.ee